

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULÁG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA 1944–1970

I. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

A TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJA...

1944 októberében Sztálin¹ parancsára a 4. Ukrán Front hadserege Petrov tábornok² és Mehliusz³ vezérezredes irányításával elfoglalta Kárpátalját. Elkezdődött a korábban Magyarországhoz tartozó négy megyényi terület erőszakos szovjetizálása. A folyamatban a Fagyjev⁴ vezérőrnagy vezette NKVD frontcsapatai, illetve a SZMERS Katonai Kémelhárítás Frontparancsnokságának munkatársai⁵ vezető szerepet játszottak. Ők idézték elő Kárpátalja

¹ *Sztálin, Joszif Visszarionovics*, oroszul Иосиф Виссарионович Сталин, grúz nyelven Ioszeb Dzsugaszvili (1878–1953). A Szovjetunió legfőbb marsallja volt, generalisszimusz, a Szovjet Népbiztosok Tanácsának 4. elnöke, a Szovjetunió Minisztertanácsának 1. elnöke, az Össz-szövetségi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának főtítkára, majd titkára. A róla elnevezett ideológia megteremtője, a Szovjetunió diktátora.

² *Petrov, Ivan Juhimovics* (1896–1958). Hadseregtábornok, a Szovjetunió Hőse (1945). Mint a 4. Ukrán Front parancsnoka, nevéhez fűződik Kárpátalja elfoglalása, a Szovjetunióhoz történő csatolása, a 0036. sz. határozat megfogalmazása, aláírása, az általa irányított NKVD-csapatok népiértő tevékenysége, a repressziós akciók keretén belül magyar, német férfiak és nők internálása.

³ *Mehliusz, Lev Zaharovics* (1889–1953). Pártfunkcionárius, vezérezredes (1944). 1944 augusztusától a 4. Ukrán Front haditanácsának tagja, ezen belül a SZMERS-csapatok egyik kárpátaljai irányítója. Sztálin bizalmi köréhez tartozott, a vezér iránti hűségét abban mutatta ki, hogy ellenségeivel és ellenfeleivel szemben kegyetlen és könyörtelen volt. Kárpátalja Szovjetunióhoz történő csatolása az ő szigorú és következetes közreműködésével ment végbe, emellett egyik fő irányítója volt a magyar és német civil lakosság elhurcolása megszervezésének. 1944–1946 között könyörtelen, brutális hozzáállással közel félezer kárpátaljai magyar, ruszin és ukrán patriótát végeztetett ki.

⁴ *Fagyjev, Szergej Makszimovics* (1905) vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front hátországának ellenőrzésével megbízott NKVD-osztagok parancsnoka a 0036. sz. határozat alapján hajtotta végre a magyar és német férfiak internálását, a német nők és férfiak jótételi munkára történő mozgósítását, a magyar hivatalnokok, vezetők stb. letartóztatását.

⁵ *Dubrovskij ezredes*, a 4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztály parancsnokhelyettese. *Mescserjakov alezredes*, a 4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztály 4. sz. osztályának parancsnoka.

tragédiáját, polgári társadalmának felszámolását.⁶ A szovjet típusú rendszer kiépítésébe bevonták a helyi kommunista funkcionáriusok vezéralakjait is.⁷

A Kreml jóváhagyásával Munkácson 1944. november 24-én létrehoztak⁸ egy átmeneti bábállamot 1944–1946 között Zakarpatszka Ukrajina néven, elfogadták a Manifesztumot/Kiáltványt⁹, és megalapították központi hatalmi szervét, a Népi Tanácsot, amelynek élére az általuk támogatott ügynököket, a kárpátaljai születésű Ivan Turjanica¹⁰ pártvezért nevezték ki. Helyettese Szova Péter¹¹ ruszofil politikus lett.

részt vett a Kárpátalján letartóztatott közhivatalnokok kihallgatásában, közreműködött elítélésükben. **Filonyenko hadbíró gárdaőrnyag**, a SZMERS 8. Légihadsereg Katonai Törvényszékének elnöke, repressziók, kivégzések szervezője. **Gluhov kapitány**, a 4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztály nyomozó tisztje, részt vett a Kárpátalján letartóztatott közhivatalnokok kihallgatásában, közreműködött elítélésükben. **Marszki ezredes**, a SZMERS 8. légihadseregéhez tartozó kémelhárító-felderítő részleg munkácsi osztályvezetője, a helyi repressziók szervezője. **Szosznovij kapitány**, a 4. Ukrán Front SZMERS Kémelhárító Főosztály 4. sz. osztály 1. alosztályának nyomozó tisztje részt vett a Kárpátalján letartóztatott közhivatalnokok kihallgatásában, közreműködött elítélésükben. **Tyulpanov, Szergij Ivanovics ezredes**, 1944. szeptember-október között a 4. Ukrán Front Politikai Főigazgatóság egyik osztályvezetője, aki az 1. magyar hadsereg katonái, tisztjei között fejtett ki propaganda-tevékenységet. 1944 novemberétől 1945 májusáig Ivan Turjanica főtanácsadója Kárpátalja szovjetizálásának megszervezésében. **Tkanko, Olekszandr alezredes**, a Szovjetunió Hőse címmel kitüntetett szovjet tiszt, egykori partizánparancsnok irányította a „Turjanica-hadsereg” törzskarát.

⁶ Lásd: DUPKA GYÖRGY: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991)*. A kárpátaljai magyarságot ért atrocitások, sérelmek vázlatos története levéltári források, egyéb dokumentumok alapján. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014. Tárolt, letölthető változat: <http://mek.oszk.hu/13300/13350/>

⁷ **Lednej Iván D.**, (alias Vaszilij Olenics) kárpátaljai pártpolitikus, 1930–1934-ben Kijevben tanult, visszatért, 1939-ben a SZU-ba emigrált, 1941-től a szovjet hadseregben speciális feladatokat látott el. 1944-ben visszatért, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja.

⁸ **Pronyin Mihajlo Mihajlovics** altábornagy, a 4. Ukrán Front Politikai Főosztályának parancsnoka, a Zakarpatszka Ukrajina Kommunista Pártszervezet első konferenciájának, a munkácsi népbizottságok I. kongresszusának, a Manifesztum elfogadásának, Kárpátalja szovjetizálásának szervezője, levelezénylője.

⁹ Munkácson a Manifesztumot egyhangúlag elfogadta a Zakarpatszka-Ukrajnai Népbizottságok első kongresszusa.

¹⁰ **Turjanica (Turef), Ivan Ivanovics** (1901–1955) az NKVD kárpátaljai ügynöke. A kárpátaljai kommunista mozgalom vezető személyisége. Magyar katonaként részt vett az első világháborúban. 1925-től a Csehszlovák Kommunista Párt tagja. 1930–1933 között a Harkovi Kommunista Újságírói Főiskola hallgatója, Kárpátaljára visszatérve bekapcsolódott a szakszervezeti mozgalomba, különböző tisztségeket lát el. 1939-ben a Szovjetunióba emigrált, ahol különböző beosztásokat kapott. Jelentkezett az I. Csehszlovák Hadtestbe, annak egyik kötelékében harcolt. Hazatérése után Karpatszka Ukrajina Kommunista Pártja Központi Bizottságának első titkára, majd a Népi Tanács elnöke (1944–1945) lett. Kárpátalja Szovjetunióhoz történő csatlóása után a megyei pártbizottság és a megyei tanács vezetője, ezenkívül az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsának képviselője (1946), az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának képviselője, elnökségének tagja (1947) volt.

¹¹ **Szova Petro Petrovics (Szova Péter)** (1894–1984) az NKVD kárpátaljai ügynöke, a ruszofil politikus 1944 novemberében Ungvár polgármestere, majd a Néptanács elnökének helyettese.

1.1. A LAKOSÁGRA MÉRT NÉPÍRTÓ CSAPÁSOK

A vidékre rátelepült, vészterhes feszültséget okozó szovjet büntetőszervezetek 1944. október végétől kezdve 1946 végéig a helyi lakosság – kiemelten a magyarok, németek és a magyarbarát ruszinok – ellen példátlan méretű politikai megtorlóssorozatokat hajtottak végre. Képletesen szólva több népirtó „csapást” mértek a lakosságra. Több mint 30 ezer személyt hurcoltak először a szolyvai¹² 2. sz., a perecsenyi PPV, a szabombori¹³ 22. sz. gyűjtőtáborokba, majd a GUPVI és a GULÁG szovjetunióbeli lágereibe. A számítások szerint legalább minden harmadik kárpátaljai rab odahalt.¹⁴ Megjegyzem, a Szolyvai Emlékpark gránit-tábláira közel 12 ezer halott nevét véstük fel 2004–2017 között.

Miután Moszkva nyomására Prága, illetve Beneš¹⁵ kormánya lemondott Kárpátaljáról, a területet 1945. június 29-én a Szovjetunióhoz csatolták.¹⁶ Ettől kezdve a szovjet hatályos törvények az NKVD-KGB, a SZMERS Katonai Kémelhárítás Parancsnokságának munkatársai által még nagyobb súllyal nyertek alkalmazást, bevezették a szigorú kommunista diktatúrát, amelynek megtestesítői az alábbiakban bemutatásra kerülő szovjet büntetőszervezetek voltak.

1.2. A SZOVJET BÜNTETŐSZERVEZETEK KÁRPÁTALJÁN

Közvetlenül Kárpátalján 1944 októberétől 1970-ig a kommunista párt vezetésével az alábbi intézmények folytattak megtorló tevékenységet:

- a 4. Ukrán Front katonai ítélőszékei, illetve a frontparancsnoksághoz tartozó 18. hadsereg 128-as hegyivadász gárdahadosztályának katonai ítélőszéke, valamint a 8. Légideszant Hadsereg Bírósága;

¹² *Jermilov kapitány* volt 1944 novemberében a szolyvai hadifogoly-gyűjtőtábor (SZPV 2) táborparancsnoka, felügyelete alá tartozott a huszti hadifogolyátvévőhely is. 1945 elejétől Jermilov századost jó oldaláról való bemutatkozásáért a 4. Ukrán Front hátszaga parancsnokának parancsára a lengyelországi jawieszowicze-i hasonló jellegű gyűjtőtábor parancsnokává nevezték ki.

¹³ *Grobovoj őrnagy*, a 22. sz. (FHFT) sztarij szabombori tábor parancsnoka 1945 márciusában.

¹⁴ DUPKA GYÖRGY: *Halottaink – 1944–1959. A kárpátaljai szovjet népirtás eddig ismert áldozatainak névsora*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2014. Tárolt, letölthető változat: <http://mek.oszk.hu/13900/13956/13956.pdf>

¹⁵ *Beneš, Edvard* (1884–1948), csehszlovákiai politikus, államférfi. A csehszlovák elnök 1938-tól kezdve a szovjet titkosszolgálat tügynöke volt, akit Pjotr Zubov titkosszolgálati rezidens szervezett be. Külpolitikai tevékenysége nagymértékben hozzájárult Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatolásához.

¹⁶ VIDA ISTVÁN–ZSELICZKY BÉLA: *Az 1945. június 29-ei szovjet–csehszlovák szerződés Kárpátaljáról*. Külügyi Szemle, 2004.01.234-260. https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Az_1945_jenius_29-i_szov_.pdf

- a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa mellett működő Különleges Bíróság, amelyet a tanács 1944. december 18-i dekrétuma alapján hoztak létre;
- az állambiztonsági népbiztosság, majd pedig az állambiztonsági minisztérium kárpátaljai területi hivatala;
- a belügyi hivatal (különösen eredményesen működött ez a hivatal a svábnémetek kitelepítése, a kulákok elleni megtorlások stb. terén);
- a területi ügyészség;
- a területi bíróság;
- az SZSZKSZ Állambiztonsági Minisztériuma mellett működő különleges értekezletek, tanácsok;
- a Szovjetunió Belügyminisztériuma határőrcsapatai kárpátontúli (kárpátaljai) körzetének katonai ítélőszéke;
- a Szovjetunió Belügyminisztériumához tartozó csapatok lvovi körzetének katonai ítélőszéke;
- a kárpátmelléki katonai körzet ítélőszéke;
- a lvovi vasútvonal pályaszakaszai bírósága.

Számos kárpátaljai lakossal szemben alkalmaztak megtorló intézkedéseket ugyancsak Oroszország és Ukrajna hasonló területi bíróságai.¹⁷

Közülük sokan vesztették életüket a nyomozás során az állambiztonsági minisztérium (NKVD, KGB), illetve a SZMERS katonai kémelhárítás kínzókamráiban, egyeseket pedig úgynevezett szökési kísérlet közben vagy más körülmények között lőtték agyon.

Mindmáig kevésbé ismertek és tanulmányozottak a Berija¹⁸ NKVD-vezér által kiagyalt egyéb megtorlási módok – az internálás, a kitelepítés részletei.

Összességükben mindeme megtorló szervek¹⁹ intézkedései az úgynevezett szocialista igazságszolgáltatást testesítették meg, amely oly becstelenül fejezte be misszióját a volt Szovjetunióban.

¹⁷ Az NKVD Különleges Tanácsa 1940–1942 között több ezer Szovjetunióba szökött kárpátaljai felett ítélkezett, akik 1939–1941 között a Kárpátokban húzódó magyar-szovjet határt illegálisan lépték át. Ennek a témának már jelentős szakirodalma van.

¹⁸ *Berija, Lavrentyij Pavlovics* (1899–1953): szovjet politikus. 1938 és 1953 között a szovjet titkosszolgálat (az NKVD, 1953-tól a KGB) rettegett főnöke, az SZSZKSZ belügyi, állambiztonsági népbiztosa, a sztálini koncepciós perek egyik legfőbb felelőse. 1953 decemberében kivégezték.

¹⁹ DUPKA GYÖRGY: „*Sötét napok jöttek...*” (Koncepciós perek magyar elítélteinek emlékkönyve 1944–1957). Ungvár–Budapest, 1993. 7-36.

A kárpátaljai magyar, német és magyarbarát patrióták fölött ítélező fontosabb büntetőszervek:

N ^o	Ítélelhezó testületek	Ítélelhezó idősza	Elítél, fő	Halálra-ítél	Kegyelem	Végrehaj. halálos ítélet
1	A 4. Ukrán Front katonai törvénszéke	1944–1945	46	8	3	5
2	Rendkívüli Bíróság (Kárpátontüli Ukrajna)	1945–1946	260	38	4	32
3	Az SZSZKSZ Állambiztonsági Minisztérium Különtanácsa	1947–1953	94	-	-	-
4	Az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírószága	1946–1953	250	2	2	-
5	Az MVSZ Határőr Hadsereg Lvovi Körzeti Katonai Hadbírószága	1946–1953	19	-	-	-
6	Kárpátmelléki Katonai Körzet Ítélszéke	1946–1953	6	2	2	-
7	Kijevi Katonai Körzet Ítélszéke	1946–1953	2	-	-	-
8	Kárpátaljai Területi Bíróság és járási körzeti és régiós bíróságok	1946–1970	543	5	1	4
9	Lvovi Vasútvonal Pályaszakaszi Bírósága	1946–1953	7	-	-	-
10	Lvovi Területi Bíróság	1946–1953	1	-	-	-
11	Egyéb katonai és territoriális ítélszékek	1945–1954	49	-	-	-
12	Letartóztatott, ügye nem került a bíróság elé	1946–1953	26	-	-	-
Összesen:			1277	55	12	41

2.1. A RENDKÍVÜLI BÍRÓSÁG, 1944–1946

A szovjet szakértők javaslatára a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa létrehozta a Rendkívüli Bíróságot, amely a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának 1944. december 18-án kelt Dekrétuma alapján sokak tragédiáját okozta. Ez a bíróság – a Néptanács nevében – bárkit elítélhetett, aki a csehszlovák vagy magyar rendszerben valamilyen pozíciót betöltött, függetlenül viselkedésétől, tetteitől stb.

Ügyvédi védelem nélkül hoztak önkényes ítéleteket, büntetésként joguk volt általában 1 évtől 10–15–25 évig terjedő fegyházát vagy vagyonekbotzással járó főbelövést kiszabni. Ítélete pedig „*nem fellebbezhető meg*”. Ez a „*vérbíróság*” a civilizált társadalmi joggyakorlat legelemibb követelményének sem felelt meg; Kárpátalja magyar, ruszin és más nemzetiségű értelmiségét jelentősen megtizedelte.

A Dekrétumot a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának *Visznik* című Közlönye²⁰ jelentette meg. A 22. számú Dekrétum magyar fordítását először az 1993-ban kiadott dokumentum-gyűjteményünkben közöltük.²¹ A 22. sz. Dekrétum a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának Rendkívüli Bírósága létrehozásáról rendelkezik, amelyet a Néptanács nevében *I. I. Turjanica*, a ZU Kárpátontúli Néptanácsának elnöke, helyettesei: *Szova Péter P., P. V. Lintur*. Tagok: *I. M. Vas, J. I. Ivasko, M. V. Moldavcsuk, M. V. Cuperjak, S. L. Weisz, Sz. V. Boreckij, I. J. Kercsa, H. I. Ruszin, I. J. Kerecsanyin, F. I. Csekan, D. M. Tarahonics, Sz. I. Borkanyuk, I. I. Kopolovics, V. M. Teszlovics* saját kezűleg írtak alá.

2.2. A RENDKÍVÜLI BÍRÓSÁG „VÉRBÍRÁI”, NYOMOZÓI

Kik is voltak tagjai a Rendkívüli Bíróságnak? 1944 decemberében **Ivan Turjanica**, a ZU Kárpátontúli Néptanácsának elnöke hithű sztálinistákat nevezett ki a főhatóságok élére, így lett **Vas Ivan**²² a belügyi és állambiztonság

²⁰ Visznik Narodnoji Radi Zakarpatszkoji Ukrajini. 1944. december 30-i szám. (Lásd a függelékben: 22. sz. Dekrétum - A Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának a Rendkívüli Bíróság létrehozásáról)

²¹ DUPKA GYÖRGY: „Sötét napok jöttek...” Konceptiós perek magyar elítélteinek emlékkönyve 1944–1955. Intermix Kiadó, Budapest–Ungvár, 1993., 121–123. p. Lásd a Közlöny ukrán eredetijének másolatát is: u.o. 144–145.

²² *Vas, (alias Vas János) Ivan Mihajlovics* (1904–1966) az NKVD kárpátaljai ügynöke, párt- és állami vezető Kárpátalján. 1930–1933 között a kijevi pártfőiskola hallgatója. Kárpátaljára 1944 őszén visszatérve a Néptanács tagja, a Zakarpatszka Ukrajina államvédelmi szerv irányítója, a Kárpátaljai Kommunista Párt központi bizottságának titkára, első titkára, a végrehajtó bizottság elnöke stb.

elnöke, **dr. Sztefan Boreckij** az igazságügyi főhivatal elnöke. A Néptanács 1944. december 18-án nyilvánosságra hozta azt a szabályzatot is, amely meghatározta a *Rendkívüli bíróság* tevékenységi körét. **Dr. Sztefan Boreckij**, az igazságügyi megbízott főügyésszé **Ivan Andrászkót**²³, helyettesévé **Vaszil Mitrjukot** nevezte ki. **Ivan Turjanica** a kinevezéseket 1945. január 17-én írta alá. A teljhatalmú bizottság elnöke: **Vaszil Ruszin**²⁴ partizánparancsnok, alelnöke: **Mihajlo Kalinov**²⁵, titkár: **Mihajlo Kampov**²⁶, **Resetár Mária**²⁷. További tagok: **Oleksza Logojda**²⁸, **Nyamescsuk Vaszilij**²⁹, **Ivan Lednej**³⁰, **Jevgen Zsupán**³¹, **Jurij/Georgij Tokár**³², **Pjotr Varga**³³, **Tiavadar**³⁴.

A ZU Kárpátontúli Néptanács által létrehozott és a szovjet tanácsadók, az NKVD-nyomozók, funkcionáriusok³⁵ által irányított és az elkészített

²³ *Andrasko Ivan Vasziljevics* (1919–1984) az NKVD kárpátaljai ügynöke, a háború előtt a prágai Károly Egyetemen szerzett jogi diplomát. 1944-től 1946-ig Zakarpatszka Ukrajina, 1946-tól 1952-ig Kárpátalja megye főügyésze. Az NKVD utasításai alapján, mint fővádló közreműködött (az ungvári Rendkívüli Bíróságon) az egykori magyar állami közhivatalnokok, a privat és civil szféra vezetői, a rendfenntartó erők, a német és magyar hadsereg egyes katonáinak, tisztjeinek felelősségre vonásában, koncepciós perek lebonyolításában a 15, 20 évig tartó szabadságvesztések kiszabásában, a halálos ítéletek meghozatalában.

²⁴ *Ruszin, Vaszil Pavlovics* (Lecovica, 1918) az NKVD kárpátaljai ügynöke, 1940-ben az NKVD 5 évre ítélte mint szovjet határsértőt. 1944 szeptemberében ugyancsak az NKVD partizán parancsnokként vetette be Kárpátalján. A Rendkívüli Bíróság elnöke, a megyei bíróság elnöke, a megyei végrehajtó bizottság elnöke volt.

²⁵ *Kalinov Mihajlo G.*, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja.

²⁶ *Kampov Mihajlo I.*, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának titkára, magyar tolmácsa.

²⁷ *Resetár Mária*, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának titkára. Az NKVD-utasítások végrehajtója.

²⁸ *Logojda Alekszej*, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja.

²⁹ *Nyamescsuk Vaszilij* (alias Nikolaj Nedály, Jónás István, Ivan Fjodorovics Zseleznyak) NKVD ügynök, 1939-ben a SZU-ba emigrált, 1944 tavaszán visszatért, speciális feladatokat teljesített, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja.

³⁰ *Lednej Iván D.*, (alias Vaszilij Olenics), 1930–1934-ben Kijevben tanult, visszatért, 1939-ben a SZU-ba emigrált, 1941-től a szovjet hadseregben speciális feladatokat látott el. 1944-ben visszatért, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja.

³¹ *Jevgen Zsupan*, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja. Az NKVD utasításai alapján közreműködött az egykori magyar állami közhivatalnokok, a privat és civil szféra vezetői, a rendfenntartó erők, a német és magyar hadsereg egyes katonáinak, tisztjeinek felelősségre vonásában.

³² *Tokár Georgij*, kárpátaljai pártpolitikus, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának titkára. Az NKVD-utasítások végrehajtója.

³³ *Varga, Pjotr Iljics* (alias Román Salek, 1896–1979), 1939-ben a SZU-ba emigrált. 1944-ben visszatért, az ungvári Rendkívüli Bíróság tanácsának tagja, az NKVD-utasítások végrehajtója.

³⁴ *Tiavadar*, a Zakarpatszka Ukrajina munkácsi állambiztonsági apparátusának munkatársa, az ungvári Rendkívüli Bíróságnak megküldött nyomozati anyaga alapján súlyos ítéleteket hoztak.

³⁵ Az ungvári Rendkívüli Bíróság NKVD-tanácsadói, nyomozói, vádemelési anyagok összeállítói:

vádiratok alapján a Rendkívüli Bíróság 1945–1946-ban, illetve 16 hónapos dicstelen tevékenysége folyamán jogerősen 260 kárpátaljai patriótát elítélt, ebből 1945-ben 158 főt, 1946 áprilisáig 36 főt. Ezenkívül 66 áldozatnak még nem ismeretes az ítélethozatal ideje, kiszabott éve.

A büntetésvégrehajtás ungvári intézményének egyik ismert alakja volt Pop Dmitre, a Zakarpatszka Ukrajina Ungvári Börtönének parancsnoka.

A halálos ítéletek egyik leghírhedtebb végrehajtója **Kuruc Mária** turjaremetei partizán. ³⁶ Megjegyzendő, hogy Glik Vaszilik, a Zakarpatszka Ukrajina Ungvári Börtönének igazságügyi orvosszakértője közreműködött a kivégzésekről, öngyilkosságokról készített jegyzőkönyvek felvételében.

Gluszenko őrnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály parancsnoka.

Jerjavec kapitány, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály nyomozói osztályának főnyomozója,

Fedorov hadnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály ilosvai körzeti osztályának műveleti munkatársa,

Belicsko, a Zakarpatszka Ukrajina munkácsi állambiztonsági apparátusának munkatársa,

Gavrilov hadnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály 3. osztályának műveleti munkatársa,

Kurocskin hadnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztályának munkatársa,

Krecsko, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály nyomozói osztály munkatársa,

Lenyisinec Iván, a Zakarpatszka Ukrajina állambiztonsági hivatal kommandánsa, közreműködött a koncepciók perekhöz szükséges nyomozati anyagok összeállításában.

Maligin alhadnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály nyomozói osztályának műveleti munkatársa,

Marias, a Zakarpatszka Ukrajina állambiztonsági apparátusának munkatársa,

Mjakagolov, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály ilosvai körzeti osztályának műveleti munkatársa,

Okály, a Zakarpatszka Ukrajina munkácsi állambiztonsági apparátusának munkatársa,

Opalenik, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztályának munkatársa,

Popovics, a Zakarpatszka Ukrajina állambiztonsági apparátusának munkatársa,

Proszkurin hadnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály 2. osztály 5. részlegének műveleti munkatársa,

Sadrin őrnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály nyomozói osztályának parancsnoka,

Tokmacsev hadnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály 2. nyomozói osztályának parancsnoka,

Tverkin alhadnagy, a Zakarpatszka Ukrajina Állambiztonsági Főosztály 3. osztályának parancsnoka,

Vinokurov, a Zakarpatszka Ukrajina állambiztonsági főosztályának munkatársa.

³⁶ Kuruc Mária, az NKVD kárpátaljai ügynöke, ismertebb nevén Maruszja. Tkanko O. alezredes partizán csapatának volt tagja, aki a leghírhedtebb ungvári ítéletvégrehajtó lett. Ő végezte ki többek között a halálra ítélt Bródy András magyar parlamenti képviselőt és társait.

3. AZ ELSŐ HALÁLOS ÍTÉLETEK KISZABÁSA

Halálbüntetést 38 személyre szabtak ki, ebből 4 főnek megkegyelmeztek, a korábbi ítéletüket 5-10 évre módosították.

1945 januárja és 1946 áprilisa között a Rendkívüli Bíróság által halálra ítélt és kivégeztetett kárpátaljai patrióták jelenleg rendelkezésre álló betűrendes névsora.

1945 januárja – 1946 áprilisa között halálra ítélt és kivégzett személyek névsora:

s/sz	Név	Születési év	Lakhely	Foglalkozás	Kivégzés napja	Rehabilitáltak
1	BALOG László	1904	Munkács	mészáros	1945.6.22.	1992
2	BOROS Bálint	1892	Kőröstarcsa	nyugdíjas	1945.2.21.	1991
3	CZIPF János	1891	Perecseny	munkás	1945.6.01.	1991
4	DEMJANOVICH/ DEMJÁNOVICS Péter Pál	1869	Rahó	g.kat. esperes, felsőházi tag	1945.4.23.	1991
5	ERHARDT (Erhat) Mátyás	1907	Szolyva	munkás	1945.5.10.	1991
6	FÁBIÁN Béla		Tiszaujlak	gazdálkodó	1945	
7	FÁBIÁN Lajos	1891	Sóhát/ Csomoholova	közhivatalnok	1945.3.11.	1992
8	FODOR János	1915	Dombó/ Dubove	munkás	1945.4.25.	1992
9	GABÓDA Mihály	1918	NagyLucska	közhivatalnok	1945.4.25.	1991
10	HASULYÁK János	1924	Ungvár	munkás	1945.10.12.	1992
11	HELM Ferenc	1901	Munkács	kereskedő	1945.2.8.	1991
12	JAKIMCSUK Olekszij	1899	Ungvár	munkanélküli	1945.11.16.	1991
13	KAPORNAY- KATRICS József	1890	Munkács	tűzoltó- parancsnok	1945.7.24.	1992
14	KASZTNER Gusztáv	1907	Beregszász	elárusító	1946.5.20.	1991
15	KÉK Eduard	1921	Munkács	munkás	1945.11.16.	1991

16	KOVALKOVICS- GOER Ivan	1899	Perecseny	munkás	1945.6.1.	1992
17	MÉSZÁROS Kálmán	1902	Kisújszállás	munkás	1945.7.24.	1990
18	NAZDRAVECKI János	1893	Nagyszőlős	tanító	1945.9.15.	1991
19	NISCSÁK András	1915	Munkács	köztisztviselő	1945.3.30.	1991
20	PILLER József		Pósaháza/ Munkács	kőműves	1945.6.16. Kivégzés előtt öngyilkos lett	1990
21	PRIBOJ András	1909	Munkács	hivatalnok	1945.6.1.	
22	SCHNELZER József	1926	Szolyva	munkás	1945.6.1.	1991
23	STEFANSZKIJ Sándor	1909	Pósaháza/ Munkács	kőműves	1945.7.24.	1990
24	STULLER Mihály	1922	Szolyva	közhivatalnok	1945.5.10.	1991
25	SUBINEC Ferenc	1918	Szinyicsevo	gazdálkodó	1945.11.16.	1991
26	SZER Antal	1900	Ungvár	gépkocsivezető	1945.6.22.	
27	SZILVÁSI János	1898	Feketeardő	kéményseprő	1945.5.10.	
28	SZUP József	1897	Kucsava	gazdálkodó	1945.6.22.	
29	TÓBIS Ágoston	1884	Szolyva	erdész	1945.12.18.	1991
30	WEINRAUCH József	1909	Huszt	munkás	1945.6.22.	
31	ZIMOGLJAD Olekszij	1925	Ungvár	munkanélküli	1945.11.16.	1991
32	ZSURKOVICS Béla	1879	Munkács	mozdonyvezető	1945.4.25.	1991

A 32 halálra ítélt közül a legidősebb áldozat a 76 éves **Demjanovich (Demjánovics) Péter** rahói görögkatolikus parókus-esperes, kanonok, a magyar parlament örökös felsőházi tagja, valamint a 66 éves **Zsurkovics Béla** munkácsi mozdonyvezető. Megjegyzem, hogy a névsorban szereplők közel fele 1900 előtt született, 60 év körüli volt, őket megfosztották a nyugdíjas kor lehetőségétől is. A rendszerváltás idején bűncselekmény hiányában rehabilitálták őket.

A legfiatalabb áldozat a 19 éves **Schnelzer József** szolyvai munkás és a 21 éves **Hasulyák János** ungvári munkás. A lelketlen hóhérok a legszebb férfikorban lévő 15 személyt küldtek a halálba, és okoztak máig be nem gyógyuló lelki sebeket a hozzátartozóknak.

Már 1945 telén beütemezték az első perek tárgyalását, megszülettek az első ítéletek. Az első „golyó általi halálbüntetés kiszabása, az érintett vagyonának elkobzása” **Boros Bálint** (Kőröstarcsa, Békés vm. 1892–1945) kőröstarcsai lakhelyű nyugdíjas nevéhez kapcsolódik, aki mellesleg pártonkívüli volt, elemi iskolai végzettséggel rendelkezett. Magyar kémkedés vádjával az NKVD egysegei Kárpátalján tartóztatták le. A Kárpátontúli Ukrajna Rendkívüli Bírósága 1945. február 7-én golyó általi halálra ítélte. 1945. február 21-én kivégezték. 1991-ben rehabilitálták.³⁷ Az NKVD-SZMERS másik kiszemelt áldozata **Helm Ferenc** (Budapest, 1901–1945) munkácsi, alapiskolai végzettségű, pártonkívüli magyar kereskedő. A Kárpátontúli Ukrajna Rendkívüli Bírósága koncepciós perben 1945. február 2-án golyó általi halálra ítélte. 1945. február 8-án kivégezték. 1991-ben rehabilitálták.³⁸

Hasonló sorsra jutott **Demjanovich (Demjánovics) Péter** (Nagyberezna, 1869. július 17. – Ungvár, 1945. április 21.) rahói görögkatolikus parókus-esperes, kanonok, a magyar parlament örökös felsőházi tagja.³⁹ Vádiratának kiagyalói szintén súlyos lelki traumát kívántak okozni paptársainak, hitközösségének is. Még 1944 decemberében tartóztatták le **Mandzuk Miklós** nagybocskói születésű rahói tanító feljelentése alapján, aki azt állította, hogy neki a rahói esperes szó szerint ezt mondta: „*Minden kommunistát fel kellene akasztani*”. A bíróságon is megerősített kijelentés elegendő volt a halálos ítélet meghozatalához. A „kommunista párt éber koronatanúját” később tanfelügyelői álláshoz juttatták a rahói járásban.

A Rendkívüli Bíróság 1945. április 13-án rövid tárgyaláson golyó általi halálra ítélte a vádlottat mint hazaárulót. **Bendász Dániel** egyházkutatótól tudjuk, hogy „Demjánovics már halálra volt ítélve, amikor megbetegedett, de, hogy ne kivégzés nélkül haljon meg, 1945. április 21-én, nagypénteken, a halálos ágyán haldoklás közben lötték agyon. Állítólag egy Maruszja⁴⁰ nevű börtönőr végzett vele az ungvári börtönben.”⁴¹ Kivégzéséről két hónap elteltével a korabeli sajtó⁴² is hírt adott.

³⁷ RIZO, I. 2003. 207.

³⁸ RIZO, I. 2003. 255.

³⁹ Lásd bővebben: *A kivégzett, lágerekben elhunyt kárpátaljai magyar képviselők (1945–1949). Bródy András és társainak emlékkönyve*. Szerkesztette: DR. DUPKA GYÖRGY, DR. ZUBÁNIC LÁSZLÓ. Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság–Intermix Kiadó, 2017. Tárolt változata: <https://mek.oszk.hu/17900/17938/>

⁴⁰ Teljes neve: a turjaremetei Kuruc Mária, aki partizán lányként csatlakozott az NKVD egysegehez, és vált belőle ítéletvégrehajtó, hivatásos hóhér.

⁴¹ BENDÁSZ ISTVÁN–BENDÁSZ DÁNIEL:1994., 29. p. Megjegyzendő: Demjanovics atyát nem április 21-én, hanem április 23-án végezték ki.

⁴² Zakarpatszka Ukrajna, 66. sz., 1945. június 7.

Munkács lakosságát felkavarta a hír, amikor megtudták, hogy a szovjetellenességgel megvádolt dombóvári származású **Priboj András**t, a munkácsi székhelyű Latorca cég hivatalnokát koncepciós perben golyó általi halálra ítélték. Kegyelmi kérvényét elutasították, és 1945. június 1-jén kivégezték.⁴³

46 évvel később a Kárpátaljai Területi Bíróság Elnöksége az 1991. június 21-én kelt határozatával a Kárpátontúli Ukrajna Rendkívüli Bíróságának ítéletét büncselekmény hiányában hatályon kívül helyezte.⁴⁴ A Kárpátontúli Ukrajna Népi Tanácsának Rendkívüli Bírósága az általa hozott számos ítéletének stílusához hasonlóan a **Priboj András** ellen hozott ítéletét is különleges stílusban fogalmazta meg. Szembetűnő, milyen mértékben meg voltak fosztva ezen vádlottak a védekezéshez való joguktól, személyiségi jogaiktól. A bizonyítatlan vádak, az olyan jellegű fordulatok, mint a „meggyőződéses fasisztaként”, „nagy kárt okozott a kárpátukrán népnek”, „hivatásos erdőrabló”, „itt maradt, hogy folytassa aljas tevékenységét” – a szabadulás minden esélyétől, illetve az ügy objektív elbírálásának és méltányos ítéletnek a reményétől is megfosztották a vádlottakat.

Munkács másik közéleti személyiségét, **Kopornay-Katrics Józsefet**, a város népszerű tűzoltóparancsnokát is alaptalanul vádolták meg, és népellenességnek nyilvánították. 1945. június 20-án halálra ítélték, kegyelmi kérvényét figyelmen kívül hagyták, július 24-én kivégezték. Őt is a Szovjetunió összeomlása után, 1992-ben rehabilitálták.⁴⁵

A munkácsi tűzoltóparancsnok sorsáról – megyei képviselőként, a rehabilitációs bizottság tagjaként – **Paulina András** Kijevben szolgáló magyar diplomatától, az áldozat közeli hozzátartozójától értesültem. Ő is megerősítette, hogy a tűzoltóparancsnokot az NKVD nyomozó tisztjei koholt vádak alapján 1945-ben letartóztatták, majd Ungváron halálra ítélték. Egyes tanúk elmondása szerint a Perecseny környéki erdőben megásatták vele a saját sírját, és kivégezték. Szovjetellenesség vádjával az édesapját is elhurcolta az NKVD. Egy évig kínozták és vallatták: pisztolyaggal kiverték alsó és felső fogprotézisét. Végül kikényszerített jegyzőkönyvi aláírás után, döntő bizonyítékok hiányában hazaengedték. Fogsága alatt idegsorvadást szenvedett, szabadulása után hosszú éveken át nyomta az ágyat.⁴⁶

⁴³ RIZO, I. 2003. 587-588.

⁴⁴ Ukrajna Nemzetbiztonsági Szolgálat Kárpátaljai Igazgatóságának Archívuma, F. 7, op. 1, ügyiratszám 5726, p. 44.

⁴⁵ RIZO, I. 2003. 399.

⁴⁶ Lásd: Paulina András adatközlő levele az 1944 őszén munkatáborokba hurcoltak sorsának kivizsgálására alakult munkacsoport tagjai részére, Kijev, 1989. október 27. In: *Élő történelem*, 44-45.

1945 januárjában halálra ítélt, majd kegyelemben részesült személyek névsora

s/sz	Név	Születési év	Lakhely	Foglalkozás	Kegyelemben részesült	Halálos ítélet módosítás	Rehabilitáltak
1	KACSUROVSZKI Anna	1922	Munkács	köztisztviselő	1945.XI.09.	10 év	1992
2	KOVÁCS Sándor	1907	Tekeháza	gazdálkodó	1945.XI.09.	10 év	1992
3	PETRICSKÓ Mihály	1924	Munkács	gimnazista	1945.XI.09.	10 év	1992
4	ZAJAC Mihály	1923	Ungvár	ZUNT-tisztviselő	1945.XI.09.	10 év	1992

(Folytatjuk)

